

השם השני

הנסתרות לה' אלתינו וכו'. כ"ל כי יש שני זמני' לגחולתינו זמן כסתר שאין ידוע לשום אדם והוא סתום וחסום ואפי' נשנה לא ידע אות' ויש זמן הגלוי לכל כתי"ש היום אם בקולו תשמעו והנה משה כיבא על הגלות ואמר וישליכם אל ארץ אחרת, ועד מתי קץ הפלאות לא נודע לו הגם שהי' ראש הנביאים, כי זמן הגאולה אינו גלוי רק להי' לבדו, ויש הנסתרות פי' הנסתר שבגאולה הוא להי' אלתינו ולא גלה סודו לעבדיו הנביאים אבל הגלות הזמן גלוי לכל לנו ולבנינו הוא לעשות את כל דברי התורה הזאת שבידינו לקרב הגאולה ולהביאה בכל יום כתי"ש היום אם בקולו תשמעו והוא ככ"ן:

עוד כ"ל דהנה שבר המנוה לפון מחתנו כי עין לא ראתה וכו' וכתיב מה רב טובך אשר נפנת ליראיך וכו', ושבר מנוה הכאמר בתה"ק כבר כתב הרמב"ם ויתר הראשוני שאין זה שבר האמתי אלא הכנה לעבודת ה' ושבר מנוה מנוה, וז"ל הנסתרות להי' אלתינו שהי' יודע שבר הנפון, והנגלות פי' שבר הנגלה אינו רק לנו ולבנינו לעשות, ושהי' לנו ולבנינו להכנה כדי שיוכל לעשות כל התורה ולקיימה בשלימות בלי עירוב כלל ולא יפקה משבר הנפון:

עוד דהנה אמרו חז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ולדיק ורשע לא קאמר והאדם בעל בחירה ואין הי' מוחה על ידו אם יחי' לדיק או רשע כי אם ברצונו וחפצו תלוי ודבר זה נגלה רק לנו ובידינו הוא, ויש הנסתרות להי' אף שהי' יודע כל הנסתרות ויודע את כל מחשבותינו אבל כתי"ו והנגלות לנו היינו דבר אי' הוא שנסתר מהי' פי' שאין מכריח את האדם להיות לדיק או רשע אבל נגלות לנו שבידינו הוא לעשות את כל דברי התורה הזאת ככ"ל שוב כאמר לי שכן כמנא בכתיב קודש מאמתי מאוה"צ ז"ל וברוך הי' שכוונתי לדעתו:

עוד כ"ל דהנה בתורתנו הקדושה כמנא מנוה שבין אדם לחבירו ושבין אדם למקום, ושבי' לחבירו הם מנוה השכלים וגלויים לנו טעמים וכימוקם ואלמלא לא כתבה התורה זהו ג"כ ראוי לקיימם, ומנוה שבי' למקום הם מנוה שמעי' שאכחנו לא כדע את טעמם, וזהנה מנוה שבי' לחבירו פשיטא שהם לעולם בלי שני' והם דברים שהשכל וטבע מחייב לאדם בכות וכל זמן, אבל מנוה שבי' למקום שלא נגלו לנו טעמם הי' אפשר לחשוב שאינם בכות וכתי"ו לכן אמר הנסתרות להי' אלתינו הם מנוה שבי' למקום והנגלות לנו ולבנינו הם שבי' לחבירו הם כולם עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת ולא כאמר בהם חוץ וק"ל:

1

כתב 1910

6

6

16

2) ייחוס פיהו כאלהו ח"ה ביהו"ש

שמור וראה שהדק עם הבה"ג ז"ל שהיא מנוה נזהגת לדורות ויש למנוחה במנין המנוה, והדבר תמוה לכאורה טובא:

יאמנם אחר העיון שבתי וראיתי בעג"ד דאדרבה לא ידך גיטא יש לתמוה על הרמב"ם והרמב"ן ז"ל וכל הבאים אחריהם. שכולם החליטו כדבר פשוט ומבואר מאיליו דפרשה זו דברכות וקלות לא נאמרה אלא לשעה ולא לדורות. ואינה כוללת שום מנוה שהנהוג לדורות. ואני בעג"ד תמיהני על עצמי כי הנני רואה דלא זו לבד דעיני המנוה של פרשה זו היא בכל שאר המנוה שנמנו במנין המנוה שנהוגת בכל הדורות. אלא שיש ג"כ לכאורה לתמוה על הגאונים ז"ל וסיעתם אמאי לא מנו מנוה זו אלא במנין הפרשיות שאינם מוטלים אלא על הכבוד והב"ד. דנראה דמנוה זו מוטלת גם על היחידים כמו על הכבוד. ומקומה במנין שאר כל הענין המוטלות חובה על הכל. דהא כבר יתא דארכי"ם ושמונה ברייתות (סוטה ל"ז ע"ג) מבואר דעיקר ברייתו אלו לא באו אלא לחייב את כל ישראל לקבל עליהם כל אחד ואחד מהם פרבות בעד כל איש ואיש מישראל בקיום כל המנוה האמורות בתורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות. דאמרין התם הנו רבין ברוך בכלל ברוך בפרט. ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי ארכי"ם. ארכי"ם וארכי"ם הרי שמונה. שמונה ושמונה הרי שש עשרה. וכן בסוגי. וכן בערבות מואב. שנאמר אלה דברי הנביא אשר לזו הי' את משה וכו' וכן הנהוגת לדורות. וכדעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל וכל סיעתם ואי"כ הדבר תמוה ביותר מה שמר כאן

ברכות בברכות וק"ל ברייתו ארבעים ושמונה. היא פרשת ברכות וק"ל שנתנה גם הבה"ג וסיעתו ז"ל. והרמב"ם ז"ל בשרשו (שורש שליש) השיג עליהם בכל הקפו וגבורתו. והחליט שהיא מנוה שאינה נוהגת לדורות. ונא נאמרה אלא לאותה שעה בלבד. ואי"כ אין למנוחה במנין המנוה. וכבר הבאתי לעיל (פרשה ל') דברי הרמב"ן ז"ל שלמד זכות על הבה"ג ז"ל. ואמר שגם הבה"ג ז"ל לא בא למנוח מנוה שעה. אבל המנוה שעיניו קיים לנו לדורות ימנה אותן. אפי"ם שאינן נעשות אלא פעם אחת. ולכן מנה פרשת ברכות וק"ל שנתנה שהיא קבלה שקבלו עליהן אבותינו לדורות התורה כולה בכלל ובפרט באלה ובשבוטה עכ"ל שם עיי"ש. ופי' מה שביארנו בזה לעיל (פרשה ל'). אבל גם הרמב"ן ז"ל גופיה לא כתב כל זה אלא לדרך בזכות הבה"ג ז"ל. אבל הוא גופיה לא הסכים לזה. ולא מנחה במנין המנוה שאלו. וגם ראיתי לרבינו הגאון ז"ל גופיה באזהרותיו שפי"ם עשה"ד שלא מנה שם מנוה זו. ובלתי ספק נטה בזה מדעת הבה"ג ז"ל משום דהוה ס"ל שאין זו מן המנוה הנהוגת לדורות. וכדעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל וכל סיעתם ואי"כ הדבר תמוה ביותר מה שמר כאן

16

24

6

6

(3) תפוח יונתן

והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה והשבות אל לבבך וגו'. הענין הוא כי הטוב והעושר יש בו דבר מועיל להסיר כל המונעים כדי שיהיה יכול לעבוד ה' בכל לבבו ולא יטרידו אותו שום דבר ולעומת זהו הקללה העניות והמצוקות וכדומה מונעים את האדם מכל שלימות כנודע אך יש בו גם קללה להיפוך כי העושר רוב טוב מביא את האדם לידי פריקת עול וישמך ישורון ויבעט וכדומה והוא כפי רוב טוב כן יתגבר יצרו ולעומת ברב תלאות ועניות יש בו ג"כ דבר מועיל שיכניע לבבו הערל ויתן אל לבו לעזוב לילך בדרכים רעים ולדבק בה' וזה וישעו וחפצו עד שאמרו חז"ל יאה עניותא לישראל וא"כ הכל לפי המקבל הברכה כוללת ברכה וקללה וכן הקללה כוללת קללה וברכה והכל לפי שיתן האדם לבבו ה"ל סיג האדם ולכן נאמר הברכה והקללה:

(5) כיתוב אבן

(4) אלה

1. זמל' ה' אלהיך וגו'. יש להעיר אחר שאמר למעלה ושבת עד ה' וגו' ושמעת בקולו מה מקום לומר עוד ומל' ה' עוד ראוי שאומר עוד אח"כ ואתה תשוב וגו' שנראה שמה שקדם עדיין לא הגיע להשובה, וזה חינו, כי אחר שכל לבו לאהבה את ה' בכל לבו וזכר נפשו אין לך תשובה גדולה מזו, אכן לפי מה שפירשתי בפרשת כי תבוא ציון צענין הצרכות ציון צענין הקללה שיש ג' דברים כלליות צמנות ה', א' היא עסק התורה, שנית שמירת מצות לא תעשה, שלישי קיום מצות עשה, לזה כשצא לומר תיקון התשובה סדר שלשתן, כנגד תשובת תלמוד תורה אמר תשובה ראשונה ושבת עד ה' וגמר לומר ושמעת בקולו שהיא תלמוד תורה, ולא הזכיר עמו דבר אחר (א), חו' הוא התחלת התשובה שליש עשות, ואמר כנגדו ושב ה' את שציתך ושב וקצנך וגו' כאומרם ז"ל (זב"ב ח"ג ר"ט) שצרכות עסק התורה יהיו ישראל נגאלים, גם אמר (ירמיה ט') על מה אצדה הארץ על מצצם את חורתה, לזה כשישובו לתלמוד תורה יקבלו ה' כי יצוהם אל הארץ אשר ירשו וגו', וכנגד שמירת מצות לא תעשה אמר ומל' ה' וגו' את לבבך וגו', וידוע כי ערלת הלב הוא עשות רשע ואתה תרשע שלבו של אדם מחמדו, וכנגדו אמר ומל' וגו' לאהבה את ה' פ"י שתלבוש האהבה אשר חייבך בך התוכן צריחתך (ב) צניעות וידות חיבת אלהיך, ויחד ונתן וגו' על אויבך וגו', וכנגד קיום מצות עשה אמר ואתה תשוב וגו' ועשית את כל מצותיו הרי זה מצות עשה, ויחד להם שכן הקרבת התועלת כאומרם והותירך וגו' וישב לשוש וגו':

כי קרוב אליך הדבר מאד בפ"ך ובלבבך לעשותו (ל, יד)

1 וכתב רש"י (ד"ה כי קרוב אליך): "התורה ניתנה לכם בכתב ובע"פ". והנה רש"י פירש ד"ה המצוה הזאת אשר אנכי מצוה" (ל, יא) קאי אתורה ולימוד התורה, כמבואר שם ברש"י (ל, י, ד"ה לא בשמים היא): "שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה", והוא מגמ' עירובין (נה, א), אלא שרש"י הוסיף מלת "וללמדה", דקאי אתלמוד תורה.

2 ונראה דלרש"י משמעות המילים "בפ"ך ובלבבך לעשותו" היא, שב"פ"ך" הכונה תורה שבכתב, שקורא המקרא בפיו, וב"בלבבך" הכונה היא לתורה שבע"פ שתלויה בהבנת הענין בלבבו. וזו ראייה למה ששמעתי ממז"ר מרן הגרי"ד הלוי סולובייצ'יק זצ"ל דחלוקה תורה שבכתב מתורה שבע"פ; בתורה שבכתב יש קיום של תלמוד תורה בקריאת הפרשה אע"פ שאין הקורא מבין את הדברים, משא"כ בתורה שבע"פ שבקריאת דף גמרא או הלכה בלא הבנה אין קיום כלל, שאין כאן נוסח או מטבע ככתבה שיהיה קיום בקריאה בלא הבנת הדברים, וכל הקיום הוא בהבנת הענין.

3 והנה כהאי גונא דבתורה שבכתב אף בלא הבנת הדברים יש קיום מקרא, חזינן בהא תנן גבי קריאת המגילה שלועז ששמע אשורית יצא (מגילה יז, א), וכן הניחו בגמ' (יח, א) דאף בלא הבנת הביאור ופירוש המלים יצא, ויש בזה קיום קריאה, שהרי יש מילים במגילה כגון "האחשתרנים בני הרמכים" שגם אנחנו איננו יודעים פירושים.

4 והנה שמעתי שמרן הגרי"ז זצ"ל היה מהלך עם הגר"א ווסרמאן זצ"ל הי"ד, וכשדיברו בלימודם אמר ר' אלחנן: אולי נסתכל בגמרא משום 'אותיות מחכימות', ואמר הגרי"ז שטגולת אותיות מחכימות שייכת דוקא בתורה שבכתב ולא בתורה שבע"פ. ונראה שהביאור בדבריו הוא, שבתורה שבכתב דיש קיום של מקרא וקיום בכתבה, יש ענין של אותיות מחכימות, משא"כ בתורה שבע"פ שאין בה חפצא דכתיבה, הכל תלוי בהבנת הענין.

והנה הרמב"ן עה"ת (ל, יא) כתב: "דהמצוה הזאת על התשובה נזכרת ... וזה טעם בפ"ך ובלבבך לעשותו, שיתודו את עונם ואת עון אבותם בפיהם, וישובו בלבם אל ה' ויקבלו עליהם היום התורה לעשותה לדורות". והנה לפי הרמב"ן ד"בפ"ך ובלבבך" קאי על הוידוי, לכאורה היה ראוי לסדרם בהיפך ולהקדים החרטה על העבר והקבלה בלב שלא לחטוא עוד, ורק אח"כ לכתוב הוידוי בפה. וצ"ל ד"בלבבך" הוא שאף שאחר שהתודה וחזר בתשובה, מ"מ אין התשובה נגמרת בוידוי, אלא כל ימיו צריך להיזהר שלא לחזור עוד לדרכו הרעה משום קבלה לעתיד, וזהו "בלבבך" - "לעשותו", ר"ל לבנות על בסיס התשובה לקבל בלבבו לעשות הטוב.

אבל עיין בתנא דבי אליהו זוטא (יד, א) המספר אודות פגישה בין אליהו הנביא וצייד אחד שלא היה בו לא מקרא ולא משנה, שטען שלא ניתנו לו בינה ודעת לקרוא ולשנות. ואמר לו אליהו: "מה ליטול פשתן ולארוג מצודה, להשליכה לים, להעלות בה דגים מן הים ניתנה לך דעה ובינה מן השמים, לדברי תורה שכתוב בהם 'כי קרוב אליך הדבר מאד בפ"ך ובלבבך לעשותו' לא ניתנה לך מן השמים!?" - הרי מבואר דלתנא דבי אליהו הפרשה קאי אתורה וכפרש"י, ולא על מצות תשובה.

ובחירת בחיים (ל, יט)

מקובל לומר שבחירה פירושה לבחור, כן או לא. למשל, האם לעסוק בתורה או ללכת בטל. זה באמת חלק מהבחירה, אבל לא זהו עומק הבחירה. בספה"ק בחירה נקראת: דעת, או הכרעה.

ישנה בחירה עמוקה יותר, והיא האמיתית.

כשאנו אומרים "אשר בחר בנביאים טובים", אין הכוונה שהקב"ה הסתפק, חלילה, האם להשרות שכיתנו על נביאים טובים או רעים, ובחר בטובים. וכן באומרנו: "אתה בחרתנו מכל העמים", אין הכוונה שהיה ספק בין ישראל לעמים. אלא בחירה זאת היא בחירה מוחלטת. כביכול הבחירה המוחלטת של הקב"ה היא בנביאים טובים ובישראל. וכך, האדם ניתן לו כח הבחירה. יכול הוא להחליט באופן מוחלט מה הוא ומה רצונו בחיים.

והנה בימינו אם חלילה יש במשפחה בן אלים, האמא ממהרת לקחת אותו לפסיכולוג שיאבחן מדוע מתנהג הבן באלימות. ומה דעתם של הפסיכולוגים המודרניים? "הילד לא אשם. כאשר היה צעיר התנהגו אתו בצורה ובאופן שגרמו לכך שהוא פיתח אישיות אלימה. הפגיעה הרגשית שנעשתה לו בצעירותו היא זו שמתפרצת בעת".

אומרת האמא: "אם כן, אני האשמה". ומיניה וביה עונה לה הפסיכולוג: "לא, את לא אשמה. ההורים שלך".

שיטת הפסיכולוגיה אף אחד לא אשם, מפני שהאדם הוא שרשרת של תגובות, וכל תגובה יש לה סיבה, ולכל סיבה יש סיבה שקדמה לה, ואין סיבה ראשונה. ממילא האדם לא אחראי למעשיו ולא אשם בהם. לפי זה האדם באמת אינו אלא מחשב הפועל לפי הנתונים שהזינו אותו. זוהי השיטה הרווחת כיום: האדם הוא בעצם בהמה עם שכל.

להבדיל, מהי שיטת התורה הקדושה?

נכון הוא שיש תגובות שרשרת, אבל בנקודה הראשונה יש כח הנקרא בחירה, והוא

(6)
ספ

(7)
אפוא
שאלון

וניתנו לאדם שתי אפשרויות במה לבחור: בהש"ת, או חלילה בעבודה זרה. לבחור בה' אנו יודעים מה זה, אך מהו לבחור בעבודה זרה?

אם נשאל אדם פשוט מהי נקודת החיים שלו ומה הוא רוצה בחיים, יענה: אני רוצה חיים נוחים, בלי כאב, סבל או חובות. אני רוצה נחת מהילדים, ולחיות חיים טובים ושלוים.

והנה למרות שלכאורה לא נראה שיש איזשהו פסול ברצונותיו, אך חז"ל (שבת קה ע"ב) אומרים על כך: "לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר", איזהו אל זר שיש בגופו של אדם? הוי אומר זה יצר הרע". כלומר, אדם שהגדרת חייו היא רצון להנאות, כשרות ככל שיהיו, הרי זו עבודה זרה. משום שה"אני" של האדם הזה, הוא יצרו.

מה שמוטל על האדם באמת הוא לבחור שעצם ההגדרה שלו תהיה דביקות בה'. הנקודה באדם האחראית על בחירה זו נמצאת בראשו למעלה, במקום המוח, שזהו מקום התפילין. התפילין המונחים על ראשו של אדם למעלה במקום המוח, מרמזים שהאדם בעצמותו הוא דביקות בהקב"ה!

וזוהו עצם האדם. לחבר את הנקודה הראשונה שלו לה' יתברך.

What the Rabbis intended, I believe, was a moral of great significance: The mother of Sisera lived in a dream world. She refused to face reality and contemplate its bitter side. And when you live in a dream world, you must expect nightmares. She had imagined that her exalted position as mother of a successful conqueror inured her to pain and tragedy—that was reserved only for the contemptible enemy, Israel. She was guilty of an immoral optimism, the kind of outlook that characterizes the unthinking and arrogant of all ages. Hers was a strutting and pompous dream which collapsed under the weight of its own illusions. And this indeed is what the shofar and Rosh Hashanah remind us of: there is a *Yom ha-Din*, a day of judgment and accounting. *Al tity'esh min ha-pur'anut* (Avot 1:7)—do not go through life, says one interpretation, blithely ignoring consequences which you dread. He who sits on top of the world has no assurance that his world will not collapse under him. Absolute security is a myth. Life is not as certain, as guaranteed, as the haughty, unreflective mentality of the mother of Sisera lead her to believe. Beware of such vain and dangerous illusions.

Do we not know in our own lives the kind of mentality that discovers its smugness and self-confidence punctured only when it is too late? We see it in international affairs, as when our government naively assumed that Communism could never gain a foothold on this continent, so we neglected the masses

of Cuba, we supported tyranny, we ignored the oppressed population—and now we have Castro and his Russian allies ninety miles off our coast. *Va-te-yabbev...*

The couple who neglect to seek advice for their serious problems, the man who ignores medical symptoms he inwardly fears, the mother who notices her children going off on the wrong path and says and does nothing—all of them lull themselves with false balm, assuring themselves that all is really well and nothing will be wrong. *Va-teyabbev*—how pitiful the tears that are so futilely shed when, later, there is divorce, and incurable illness, and a child gone astray

8

9

מירא
ר' 38115
Rabbi Norma
Lamm
The 3 that
cried

the desert, and when the water in her jug gave out, she theologically saying she did not want to see him die. And *va-tissa et kolah va-tevk* (Gen. 21:16), "she raised her voice and cried." No attempt to save the child, no looking for an oasis—which factually was there, before her eyes—no real effort at changing her dangerous situation. She merely raises her voice and cries; it is the cry of desperation, a morbid, fatalistic pessimism. Hers is a "realism" that leads to resignation. Unlike Sisera's mother, she sees the "facts" only too clearly. Hagar beholds the great desert of life—and submits to it.

Rosh Hashanah reminds us of this weeping too. Just as it discourages us from harboring the dangerous illusion of total security, so it warns us off from the equally dangerous fatalism of a Hagar, the hopelessness that paralyzes all will and initiative. By recalling these tears, we learn to avoid living so that we too will be forced to shed them.

And how important that advice is. Take the matter of the danger to the future of humanity from nuclear war. Most of us are under the impression that the majority of people are indifferent to its ghastly possibility, that they never consider such horrors as real.

I believe, however, that the reverse is true. Contemporary man's attitude to the H-bomb is not that of the *em Sisera* but of Hagar. If they do not discuss it, it is because inwardly, psychologically, they have already given up and accepted it. They have surrendered and have the feeling that they are living in the end of time.

The results, morally speaking, are disastrous. If there is no future, then the present loses all value. If there is nothing to build for, there is nothing to live for. If death is certain and universal, then, like Esau, let us sell our birthright to fill our stomachs. If, as the cynics quoted by Isaiah said, *mahar namut*, "tomorrow we die" (Is. 22:13), then indeed, "let us eat and drink and be merry"—and forgo any serious purpose in life.

This, then, is the result of the Hagar mentality in its fatalism, its absolute hopelessness in the face of adversity. It is the type of mind which, seeing before it the *midbar*, is so overwhelmed by it that it stretches out and prepares to die with a whimper. And in that interval between despair and death, is it worth being temperate or sober or chaste or law-abiding or pure? The tears of Hagar and her whole frame of mind suggest a despair of which is born delinquency.

Both these approaches are dangerously wrong. A society, like an individual, which alternates between the moods of exhilaration and depression, *em Sisera* and Hagar, shows symptoms of moral mania and spiritual psychosis. Neither the one weeping nor the other is for us. Rather, it is the tears of a Jewish mother which inspire us this day.

The third woman who cried is Rachel. We read of her in tomorrow's *haf-tarah*, in what is one of the most moving passages and most stirring images in all literature. Jeremiah describes Mother Rachel crying from her grave over her children who are banished from their homes into exile: "Thus saith the Lord, *kol be-Ramah nishma, nehi, bekhi tamrurim*, a voice is heard in Ramah, lamentation and bitter weeping; Rachel *mevakkah al banehah*, it is Rachel weeping for her children; *me'anah le-hinna hem*, she refuses to be comforted" (Jer. 31:14).

Here is a woman whose tears have moved history. Unlike Sisera's mother, they do not come from living an easy life and deluding herself into imagining that a day of reckoning will never come. Rachel lived a hard life and a brief one; she knew trouble and anguish. She sees her children going into exile and recognizes the bitterness of reality. But unlike Hagar, she refuses to bow to these realities. *Me'anah le-hinna hem*, she refuses to submit, she refuses to adjust, she refuses to accept exile and destruction as the last word. Her cry, her tears, and her

(16)
pe